

Ehl-i Sünnet Kaynaklarında Şia'nın Oniki İmamının Rivayetleri*

Dr. Faruk HAMÂDE

Çevirenler: *Hacı Musa ERKAYA***, *Murat GÖKALP***

Bütün Müslümanlar, Allah Teâlâ'nın rızasına ulaştıran ilim ve marifetin temel kaynaklarının, Yüce Kur'ân ile Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sözleri olduğu noktasında hemfikirdirler. Bu nedenle İslâm dünyasında, her çağın kendi vasıtaları devreye sokularak koruma, aktarma, açıklama, yorumlama ve neşretme hususunda, diğer ilim ve marifet kaynaklarından hiç birine verilmeyen önem bu iki kaynağa tahsis edilmiştir.

Hız. Peygamber'in sünneti, asırlar ve nesiller boyu ancak nakil, rivayet ve haber kanallarıyla taşınmıştır. Nitekim öteden beri: "Haberlerin âfeti, ravilerdir" denilmektedir.

Bu nedenle Hz. Peygamber'den gelen rivayetleri sapasağlam bir şekilde korumak için, ilim ve irfan sahipleri öncelikle ravilerin isimlerini ve bilgi seviyelerini zaptetmeye, ardından da onların özel halleri ve sıretlerini araştırmaya gayret sarfetmişlerdir. Böylece iki konuda emin olmak istemişler ve her ravinin bu iki kritere göre değerini tespit etmeye çalışmışlardır. Bu kriterlerden ilki adalettir ki, o; dosdoğru, güzel bir yaşantının yanı sıra, vacipleri yerine getirip haramlardan kaçınmayı ve yüksek bir şahsiyet ve karakter sahibi olmayı ifade eder. İkincisi ise, nakil konusu olan nassın ve rivayet edilen hadisin, ya ezberleyerek ya

* Tercümemize asıl teşkil eden makale, *ISESCO* (The Islamic Educational Scientific and Cultural Organization) tarafından *et-Takrîb beyne'l-Mezâhibi'l-İslâmiyye* konulu 27-29 Ağustos 1996 tarihleri arasında Uluslar arası sempozyumda Faruk Hamâde tarafından sunulan tebliğdir. Bu tebliğ metinleri daha sonraki yılda *ISESCO* tarafından yayımlanmıştır (el-Memleketu'l-Mağribiyye 1997). Tercümesini sunduğumuz tebliğ, ilgili yayının 121-138. sayfaları arasında yer almaktadır. Metinde geçen eser isimleri tarafımızdan *italik* karakterle gösterilmiştir. (Çev.)

** **Ař. Gör. Dr.**, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

yazarak veyahut da her ikisi ile sağlam bir şekilde korunup anlaşılmasıdır (zabt ve itkân).

Şayet bir ravide bu ikisi (adalet ve zabt) birarada bulunursa, işte bu, tam da istenen ideal durumdur. Eğer bu iki özelliğten biri ârızalı olursa, bu ravinin rivayet ettiği nass nazar-ı itibara alınmaz ve dini açıdan delil olmaya da elverişli görülmez.

Bazen ravi müttaki ve iyi hâl sahibi olmasına rağmen, naklettiği rivayeti tam olarak hıfz edememiş olabilir ve buna bağlı olarak da rivayetlerinde karışıklık yapabilir (ihtilât). Dolayısıyla da ravinin ne iyi hâli ne de verâ ve takva sahibi oluşu, rivayet alanında kendisine herhangi bir fayda sağlayabilir.

Bazı raviler de sağlam bir zabt ve iyi bir ezber kabiliyetine sahip olabildikleri halde, maneviyatlarının bozukluğuna ilâveten, gidişatları itibariyle doğru ve dindarlıkları açısından da salâh sahibi olmayabilirler. İşte bunların da ezbercilikleri (hıfzları) dikkate alınmadığı gibi, hem ilimlerine hem de rivayet ve nakillerine güvenilmez.

İşte bu ölçüler sahabe (r.a.) hariç, Hz. Peygamber'in sünnetini aktaran bütün raviler hakkında geçerli bir hükümdür. Sahabe hariçtir; çünkü onlar, Allah Rasulü (s.a.v.)'in risâletinin taşıyıcılarıdır. Hz. Peygamber onları gözünün önünde, derin bir itina ile güzel bir şekilde yetiştirmiştir. Ehl-i Sünnet hadisçileri, sahabe konusunda şu iki noktayı birbirinden ayırmışlardır: İlki, onların Hz. Peygamber'den yaptıkları rivayetler, ikincisi ise bu nakillerine dayanarak yaptıkları içtihatları ve amelleridir.

Sahabenin Hz. Peygamber'den aktardıkları rivayetlerin doğruluğu konusunda şek ve şüphe yoktur. İctihadi hükümleri noktasında ise, sahabe de hata edebilir. Yine aynı şekilde Hz. Peygamber'den yaptıkları rivayetlerin dışındaki söz, fiil ve tasarflarında doğruyu da yakalayabilirler. Bu nedenle Ehl-i Sünnet Usûl ve Kelâm alimleri kitaplarında, "Sahabe kavline ve ameline" özel başlıklarla yer vermişlerdir. Bu konuda Hadis ve Fıkıh Usulü ile Akaid kitaplarında bir çok konu yer almıştır. Kaldı ki Ehl-i Sünnet de, Allah'tan tebliğde bulunan Peygamberlerin dışında hiç kimsenin hatadan korunmuşluğunu (masumiyetini) iddia etmiş de değildir.

Bu noktada dikkat çekmemiz gereken bir husus daha vardır ki, o da; hadisi rivayet eden ravinin adalet sahibi olmasına karşılık, kendisinden rivayette bulunan şeyhi ya da öğrencisi, ravi ve rivayetin kabulü için gerekli olan söz konusu iki özelliği (adalet ve zabt) kendilerinde toplamamış olabilirler. Bu durum, o kişinin yine de adalet ve zabt sahibi olduğunu gösterir. Hocasının ya da talebesinin cerh edilmesi ona herhangi bir zarar vermez. Ne var ki, bu yolla gelen bir rivayet kabul edilmez.

Ehl-i Beyt imamları (r.a.), hadis alimleri tarafından adalet ve itkân sahibi olarak kabul edildiklerinden, Hz. Peygamber (s.a.v.)'den yaptıkları rivayetlerin alınmasına önem verilmiştir. İmam Ali, oğulları Hasan ve Hüseyin (r.a.), ta'dîl ve soruşturmaya gerek olmayacak derecede sahabenin büyüklerindedir. Ancak bunların şahsi kanaatleri ve içtihatları, diğer sahabilerin kanaat ve içtihatlarıyla aynı hükme tabidir (isabet de hata da söz konusu olabilir).

İmâmiyye Şıası nezdinde özel bir yere sahip Ehl-i Beyt mensubu imamlara ve bunların Hz. Peygamber'den naklettikleri rivayetlere karşı hadisçilerin tavırlarını araştırmaya çalıştım. Gördüm ki, Ehl-i Beyt imamlarının rivayetleri İslâmî kaynakların tamamına dağılmıştır. Ehl-i Sünnet'in önde gelen alimlerinin onlardan yaptıkları rivayetler de oldukça yaygındır. Bu nedenle ben de, Ehl-i Beyt imamlarının Ehl-i Sünnet nezdinde genel kabule mazhar olmuş *Kütüb-ü Sitte*'deki rivayetleriyle yetindim. *Kütüb-ü Sitte* ise malum olduğu üzere hadis kaynaklarının zirvesini oluşturmaktadır. Dolayısıyla derli toplu bir şekilde, sözü fazlaca uzatmadan araştırmamızı ortaya koymaya çalışacağız. Burada ravilerin özel durumları ve hayat hikayeleri ile ilgili konu açısından gerekli olmayan hususlara temas etmeyeceğiz. Çünkü Ehl-i Beyt imamlarının herbirinin hayatları ve siretleri ile ilgili olarak ciltlerle eser kaleme alınmıştır.

Bu girişin ardından araştırmamıza Hz. Ali (r.a.) ile başlayabiliriz:

1. İmam Ali (r.a.)

Hz. Ali; Hz. Hasan'ın babası, muâhâtta (Medine'de muhacirlerle ensârın kardeş ilan edildiği olayda) Hz. Peygamber'in kardeşi ve bütün kadınların hanım efendisi olan Hz. Fâtuma sebebiyle de Hz. Peygamber'in damadıdır. Bakiyy b. Mahled el-Endelüsî (ö.h. 276) *Müsned*'inde – ki bu, İslâm dünyasındaki en geniş *Müsned*'dir - ona ait 586 hadis rivayet etmiştir.¹ Ahmed b. Hanbel (ö.h. 241) ise, bugün elimizde mevcut hâliyle *Müsned*'inde mükerrer tariflerle Hz. Ali'ye nispetle 819 hadis'e yer vermiştir.² Ebu Nuaym el-İsbehânî, farklı tariflerden gelen 400 küsur hadisin ona isnat edildiğini ifade etmiştir.

Kütüb-ü Sitte sahipleri; Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Nesâî, Tirmizî ve İbn Mâce de onun 322 hadisini tahrir etmişlerdir.³ Buhârî ve Müs-

1 Bkz. Ekrem el-Umerî, *Bakiyyuddîn el-Kurtubî, Mukaddimetu Musnedihî*, s. 80, I. Baskı, 1410/1981; İbnu'l-Cevzî, *Telkîhu Mefhûmi Ehli'l-Eser fi Uyûni't-Târîhi ve's-Siyer*, s. 363, Mektebetu Dâri'l-Âdâb, Mısır, t.y.

2 Bkz. Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, I/164, Daru'l-Fikr, Beyrut 1411/1981

3 Bkz. Mizzî, Ebu'l-Haccâc Yûsuf b. ez-Zekî, *Tuhfetu'l-Esrâf bi-Ma'rîfetihî'l-Etrâf*, Daru'l-Kıyme, Bombay, 1396/1976, VII/346 vd.; Nevevî, Ebû Zekerîyya Muhyiddin b. Şeref, *Tehzîbu'l-Esma ve'l-Luğât*, et-Tibâ'atu'l-Muniriyye, Mısır, t.y., I/344.

lim 20 hadisinde ittifak, buna mukabil Buhârî 9, Müslim ise 15 hadisinde infirâd etmişlerdir. Bu hadislerin içerisinde akaid, ahkâm, tefsir, rekâik vb. hayatın bütün alanlarıyla ilgili anlam ve mesajlar ihtiva edenleri bulunmaktadır.

Bir mukayese imkânı olsun diye şunları kaydetmek yerinde olsa gerek: Hz. Ebû Bekir'e ait Bakiyy b. Mahled'in *Müsned*'inde 142⁴, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde ise 81 hadis⁵ rivayet edilmiştir. Ebu Nuaym el-Isbehânî de; onun, farklı tariklerden gelen mürselleriyle beraber Hz. Peygamber'e isnad ettiği hadis sayısının 100 olduğunu, *Kütüb-ü Sitte*'de ise 60 hadisinin geçtiğini kaydeder.⁶

Ömer b. el-Hattâb (r.a.)'ın, Bakiyy b. Mahled'in *Müsned*'inde 537⁷, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde ise mükerrer tariklerle 417 hadisine yer verilmiştir.⁸

Kütüb-ü Sitte'de ise 300 hadisi kayıtlıdır.⁹

Osman b. Affân'a gelince, Bakiyy b. Mahled'in *Müsned*'inde 146¹⁰, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde ise mükerrer tariklerle 162 hadisi¹¹ zikredilmiştir. *Kütüb-ü Sitte*'de de 124 hadisi yer almaktadır¹².

Bunlardan ortaya çıkan sonuç şudur ki; Ehl-i Sünnet kaynaklarında Hz. Ali (r.a.)'ın rivayetleri, kendisinden önceki raşid halifelerin rivayetlerinden oldukça fazladır. Bu durum ise; onun, öncesindeki halifelerden daha sonra vefat etmesine, kendisinden rivayet edenlerin çokluğuna, çok soru soran tabiin kuşağından ilim taliplerinin değişik bölgelere dağılmasına ve tebliğ ve rivayeti gerektiren olayların ortaya çıkmasına bağlanabilir. Diğer bir husus da, ilim taliplerinin, Hz. Ali'den kendilerine ulaşan bilgileri bir emanet olarak telakki edip, bu emaneti başkalarına iletmiş olmalarıdır.

2. Hz. Hasan (r.a.)

Bilindiği gibi Hz. Peygamber vefat ettiğinde Hz. Hasan henüz küçüktü. Bununla beraber İbn Abbas, Mahmud b. er-Rebi' vb. diğer küçük yaştaki sahabiler gibi, Hz. Peygamber'in bir takım söz ve davranışlarına ise aklı ermekteydi.

4 Bkz. İbnu'l-Cevzi, *age*, s. 364; Ekrem el-Umerî, *age*, s. 82.

5 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I/15.

6 Mizzi, *age*, V/283 vd.

7 İbnu'l-Cevzi, *age*, s. 363.; Ekrem el-Umerî, *age*, s. 81.

8 Ahmed b. Hanbel, *age*, I/41.

9 Mizzi, *age*, VIII/ 3 vd.

10 Ekrem el-Umerî, *age*, s. 82; İbnu'l-Cevzi, *age*, s. 364.

11 Ahmed b. Hanbel, *age*, I/126.

12 Mizzi, *age*, VII/242.

Bakiyy b. Mahled *Müsned*'inde, Hz. Hasan'ın Hz. Peygamber'den rivayet ettiği 13¹³ Ahmed b. Hanbel ise *Müsned*'inde 10 hadisine yer vermiştir¹⁴. *Sünen-i Erba'a*'da ise onun 6 hadisi kaydedilmiştir.¹⁵

Hz. Aişe gibi bazı sahabilerin yanı sıra tabiinden önemli bir çoğunluk da kendisinden rivayette bulunmuşlardır. Rivayet ettiği hadislerden birisi: "Ey Rabbim! Hidayet verdiklerinin arasında bana da hidayet ver, veli edindiklerinin arasında beni de veli edin..." şeklindeki *kunut hadisi*dir.¹⁶ Nitekim Şâfiî ve başkaları gibi, bir çok Ehl-i Sünnet alim ve fakihinin ameli bu rivayet üzerinedir.

3. Hz. Hüseyin (r.a.)

Hz. Hüseyin, Hz. Peygamber vefat ettiğinde küçük yaşta idi. Bununla birlikte onun, Hz. Peygamber'in bir takım söz ve davranışlarına aklı ermekteydi. Ki, onun rivayet ettiği bu söz ve davranışlar merfû sünnet ve hadisten sayılmaktadır.

Bakiyy b. Mahled ve Ahmed b. Hanbel *Müsned*'lerinde onun 8 hadisini rivayet etmişlerdir.¹⁷ *Sünen-i Erba'a*'da ise, 5 hadisi kaydedilmiştir.¹⁸

Burada, Buhârî ve Müslim'in Hz. Peygamberin iki değerli torununun rivayetlerini *Sahih*'lerine neden almadıkları, sorusu akla gelebilir. Bunun cevabı şudur: Hadislerin tahrirci meselesi; ulüv-ü isnadı elde etmeye, Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre bu iki toruna ulaşan tarîkin sahihliği üzerine, yine Buhârî ve Müslim'in Hz. Hasan ve Hüseyin'e ait kitaplarında geçen bir hadiste teferrüd etmelerine ya da Hz. Hasan ve Hüseyin'in Hz. Peygamber (s.a.v.)'den duydukları hadislerin Buhârî ve Müslim'in topladıkları rivayetlerin içinde bulunmasına vb. noktalara yoğunlaşan bir metot işidir.

Buhari ve Müslim *Sahih*'lerinde; şehid Hz. Hüseyin'in, babası Hz. Ali b. Ebi Talib'den, onun da Hz. Peygamber'den rivayet ettiği iki hadisi tahrir etmişlerdir. Şayet bu iki imam Hz. Peygamber'in torunları tarîkiyle gelen, kendi şartlarına ve konularına uygun hadis(ler) bulsalar - Allah daha iyi bilir ama - mutlaka onu tahrir ederlerdi. Nitekim Buhârî *Sahih*'inde Hz. Hasan'a ta'likde bulunmuştur, dolayısıyla Hz. Hasan Buhârî'nin ravilerindedir. Bu konuda Buhârî ve Müslim'i ta'na yeltenenler,

13 İbnu'l-Cevzî, *age*, s. 369.

14 Ahmed b. Hanbel, *age*, I/425. (Eserde, mükerrer tarihli 12 hadis yer almaktadır.)

15 Bkz. Mizzî, *age*, III/62.

16 Bu hadisin metni ve tahrirci hakkında bkz. (Tahkikini yapmış olduğum) Nesâî, Fezâilu'l-Kur'ân 126.

17 İbnu'l-Cevzî, *age*, s. 370.; Ekrem el-Umerî, *age*, s. 98.

18 Mizzî, *age*, III/65 vd.

ya kötü niyetli ya da cahil kişilerdir. Şayet Buhârî ve Müslim, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'den rivayet etmekten kaçınırsalardı, - diğer sahabeden - gerek onların ve gerekse ehl-i beytlerinin faziletleriyle ilgili rivayetleri almazlardı. Gerçek olan şu ki, *Sahihayn*'da ehl-i beytin faziletiyle ilgili bir çok rivayet bulunmaktadır.

4. Hz. Hüseyin'in Oğlu Ali Zeynelâbidîn

Hicrî 94 yılı civarında Medine'de vefat etmiştir¹⁹. Babası ve amcasının yanı sıra, Abdullah İbn Abbas, Abdullah İbn Ömer vb. bir gurub sahabeden ve kendi akranından olan tâbîinden hadis dinlemiştir.

Kendisinden de tâbîinden bir cemaat rivayette bulunmuştur ki, bunlar arasında; Ebû Seleme b. Abdurrahman ve Tâvus gibi akranları da vardır. Ehl-i Sünnet cerh ve ta'dil alimleri, onun her konuda büyüklüğü hususunda görüş birliğine sahiptirler.

Yahya b. Saîd el-Ensârî: "O, Medine'de gördüğüm en değerli Haşimî'dir" derken; Zührî de: "Ben en çok Ali b. Hüseyin ile oturdum. Ondan daha fakih birini görmedim. Ne var ki o, az hadis rivayet etmiştir" der.

İbn Sa'd da: "Sikâ, güvenilir, çok hadisi olan, yüce şahsiyetli ve verâ sahibi bir kimseydi." şeklinde onu tavsif eder.

Onun hadisleri gerçekten çok olup, *Sahih*'lere, *Sünen* ve *Müsned*'ler ile başka kaynaklara yayılmıştır. Hadislerinin tahriri konusunda Buhârî ve Müslim ile bunlar dışındaki diğer alimler ittifak etmişlerdir.

Hadisçiler, onun babası yoluyla dedesinden yaptığı rivayetleri *esah-hu'l-esanîd* (en sahîh isnadlar) olarak kabul ederler. Hatta *el-Musannefu'l-Kebûr*'in sahibi Hafız Ebû Bekr b. Ebî Şeybe (ö.h. 235) nazarında (bu tarîk) mutlak olarak en sahîh isnaddir. Çünkü o şöyle demiştir: "Bütün isnadların en sahîhi: Zührî'nin Ali b. Hüseyin'den, onun babası Hüseyinden, onun da dedesi Ali b. Ebî Tâlib'ten yapmış olduğu rivayetlerdir"²⁰. Buhârî *Sahih*'inde Kitâbu'n-Nikâh'bölümünün "dörtten fazla kadınla evlenmenin yasaklığı bâbı"nda²¹ ondan ahkâm ile ilgili kimi açıklamalar nakletmiştir.

Yine Buhârî ondan Ehl-i beyte ilişkin bir takım hadisler rivayet etmiştir. Örneğin, dedesi Hz. Ali b. Ebî Tâlib (r.a.)'den rivayet ettiği bir

19 Bu imamın hayatı hakkında kaynaklarda fazlasıyla bilgi bulunmaktadır. Meselâ bkz. *Tabakâtu İbn Sa'd*, V/211.; *Târîhu'l-Buhârî*, VI/266.; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerhu ve't-Ta'dil*, I/3/178.; *Vefeyâtu'l-A'yân*, III/266.; Mizzî, *Tenzîbü'l-Kemâl*, XX/382.; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, IV/386 vs.

20 Mizzî, *el-Kemâl fî Tehzîbi Esmâ'r-Ricâl*, XX/388.; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, IV/319.

21 Buhârî, IX/139.

hadiste, Hz. Pygamber (s.a.v.), onu ve kızı Fâtıma'yı gece uyandırarak: "Namaz kılmıyordunuz musunuz?..." buyurmuştur²².

Misver b. Mahreme'den gelen bir rivayeti de şöyledir: Hz. Ali, Hz. Fâtıma'nın üzerine Ebû Cehl'in kızına dünürücü olmuş, bunu Hz. Peygamber haber alınca; "Fâtıma bendendir...." hadisini buyurmuştur.²³

5. Muhammed b. Ali, el-Bâkır

Sahih görüşe göre hicrî 114 tarihinde vefat etmiştir. 118'de vefat ettiği de söylenmektedir²⁴. Büyük tâbiilerden olup, Enes b. Mâlik, Abdullah b. Ömer, Cabir b. Abdullah vb. sahabelerden rivayette bulunmuştur. Hz. Peygamber (s.a.v.)'den mürsel olarak rivayette bulunmasının yanı sıra, büyük dedesi Ali b. Ebî Tâlib ve dedeleri Hasan ve Hüseyin'den de hadis naklinde bulunmuştur²⁵. Ayrıca babası Zeynelâbidîn'den ve bir gurup tâbiinden de rivayetleri mevcuttur.

Kendisinden de tâbiinin önde gelenlerinden büyük bir gurup rivayet etmiş ve "el-Bâkır" lâkabıyla şöret bulmuştur. Zehebî'nin dediğine göre; bu kelime, "bakara'l-ilm" deyiminden alınmıştır ki; ilmi yarıp onun aslını ve sırlarını bildi, anlamını ifade etmektedir. Ya da ilimde genişlemek anlamındaki "et-tebakkur" kelimesinden müştaktır. Nitekim onun hakkında şair şöyle der:

Ey Allah'tan hakkıyla sakınanların engin ilimlisi

Ve (ey) dağlar üzerinde telbiye getirenlerin en hayırlısı

Onun hakkında İbn Sa'd: "Çok hadis rivayetinde bulunmuş sikâ bir kimsedir." derken, el-İclî de *Sikât* isimli eserinde onu: "Medineli tabiinden olup sikâdır" şeklinde tavsif etmiştir.

İbnü'l-Berkî ise: "Faziletli bir fakihti" demiştir.

İmam Nesâî onu, Medineli tâbiî fakihler arasında zikretmiştir.

Zehebî de: "O, ilimle ameli, şerefle efendiliği, güvenilirlikle olgunluğu kendisinde toplayan, hilâfete layık kişilerden biriydi"²⁶ demiştir.

Hadis imamları, Ebû Cafer Muhammed b. Ali'nin rivayetlerine ittifakla eserlerinde yer vermişlerdir. *Kütüb-ü Sitte* musannifleri, kitaplarında onun hadislerini tahric etmişlerdir. Onun *Kütüb-ü Sitte*'de sadece

22 Buhârî, et-Teheccud, Bâbu Tahrîdî'n-Nebiyy (s.a.v.), alâ Salâtü'l-Leyli ve'n-Nevâfil min Gayri İcâbin, III/10.

23 Buhârî, Kitâbu Farzî'l-Humus ve Kitâbu's-Salât, Salâtü'l-Cumu'ati ve'l-Menâkub; Muslim, *Sahih*, el-Fezâil; aynı tarikle Ebû Dâvud, Nesâî ve İbn Mâce de tahricte bulunmuşlardır.

24 Hâl tercümesi ile ilgili bilgi çoktur. Bkz. İbn Sad, *Tabakât*, V/320.; Buhârî, *Tarih*, I/1/183.; Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVI/136.; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, IV/401. vs.

25 Bkz. Salâhuddîn el-Alâî, *Câmi'ü't-Tahsil fi Ahkâmî'l-Merâsîl*, s. 327. no. 700.

26 Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, IV/402.

Cabir b. Abdullah'tan rivayet ettiği; akaid, taharet, salât, hac, kazâ, ahkâm, zühd ve rekâik gibi değişik bâblarda 50 kadar hadisi vardır. Zehebî şöyle demiştir: "O, babası ve oğlu Cafer gibi Hz. Peygamber'den hadis rivayet etmiş olmakla birlikte, bunların her birinin rivayet etmiş olduğu hadisler büyük bir cüz dahi teşkil etmez. Ne var ki, kendilerinden pek çok içtihad ve fetva sâdir olmuştur."

Ben derim ki; bunların herbiri kanalıyla gelen merfû hadislerden teşekkül etmiş bir hadis cüz'ü; zamanları, tabakaları ve akranlarına nisbetle daha fazladır. el-Bâkır'ın Buhârî ve Müslim'de geçen hadislerinden biri, Buhârî'nin Kitâbu'l- Meğâzî bölümünün "Gazvetu Hayber" bâbında tahrîç ettiği şu hadistir: "Bize Süleyman b. Harb nakletti. Dediki; bize Hammâd b. Zeyd, Amr İbn Dînâr'dan, o Muhammed b. Ali'den, o da Cabir b. Abdullah'tan (r.a.) rivayet etti;; "Hz. Peygamber (s.a.v.) Hayber günü eşeklerin etini yemeyi yasakladı, atların etine ise ruhsat verdi." Buhârî, Kitâbu'z-Zebâih kısmında aynıısını tahrîc etti. Benzer şekilde Müslim de rivayeti Zebâih'de tahrîc etmiştir. Yine, Tirmizî *Sünen*'inde, Ebû Dâvud *Sünen*'inin "Kitâbu'l-Et'ime" ve Nesâî de *Sünen*'inin "Kitâbu's-Sayd" bölümünde tahrîc etmişlerdir.

6. Cafer b. Muhammed b. Ali, es-Sâdik

Hicrî 148'de vefat etmiştir.²⁷ Annesi Ümmü Ferve bt. el-Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekir es-Siddîk'tır. Büyük annesi Esmâ bt. Abdurrahman b. Ebû Bekir es-Siddîk'tır. Bu nedenle o şöyle derdi: "Ebu Bekir es-Siddîk benim iki yönden atamdır." (Bu ifadeyle annesinin, hem ana tarafından hem de baba tarafından Hz. Ebû Bekir'e dayandığını anlatmak istemiştir. Çev.)

Hicrî 80 senesinde doğdu. Enes b. Malik ve Sehl b. Sa'd es-Sâ'idî gibi sahabileri görmüştür. Babası el-Bâkır'dan, Hz. Ali (r.a.)'ın kâtibi olan Ubeydullah b. Ebî Râfi'den, Urve b. ez-Zübeyr'den, Atâ' b. Ebî Rebâh'tan, annesi tarafından dedesi olan Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekir'den, Zührî'den, Muhammed b. el-Münkedir ve başkalarından rivayette bulunmuştur.

Kendisinden; Mâlik b. Enes, Süfyan es-Sevrî, İbn Uyeyne, Şu'be b. el-Haccâc, Ebû Hanîfe, İbn İshak, oğlu Musa (Kâzım) gibi muhaddis ve bilginlerden büyük bir çoğunluk rivayet etmiştir.

²⁷ Hâl tercümesi, başta cerh ve tadil kitapları olmak üzere değişik konularla ilgili kitapların çoğunda geniş bir şekilde yer almaktadır. Özellikle bkz. İbn Abdî'l-Berr, *et-Temhîd*, II/66.; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, V/74.; Zehebî, *Siyeru A'lami'n-Nubelâ*, VI/255.; İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-A'yân*, I/327.; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II/103.

Mus'ab ez-Zübeyrî'nin anlattığına göre Mâlik b. Enes şöyle demiştir: "Cafer b. Muhammed'in yanına bir zaman gidip geldim. Her gittiğimde onu şu üç hal üzere gördüm: "Ya namaz kıyor ya oruçlu ya da Kur'ân okuyordu." Ebû Hâtim er-Râzî: "Cafer b. Muhammed sikâdır, onun gibiler soruşturma konusu olmaz" demiştir. İbn Adiyy *el-Kâmil*'de: "Yahya b. Maîn'in de dediği gibi, Cafer sikâ insanlardandır"²⁸ derken, es-Sâcî de: "O, sadûk ve me'mûn bir kişiydi. Sikâdan rivayet ettiği hadisinde, güveniliridir."²⁹ demiştir.

İbn Hibbân'ın onun hakkındaki kanaatleri ise şu ifadelerinde açıktır: "O; ilim, fıkıh ve fazilet açısından Ehl-i Beyt'in ileri gelenlerindendi. Ondan kendi evladları dışındakilerin yaptıkları rivayetler hüccet teşkil eder. Çünkü evladının ondan yaptığı rivayetlerde kabul edilemeyecek bir çok noktalar (menâkîr) bulunmaktadır. İmamlarımıza, sözü edilen bu kanaatlerinden dolayı ta'n edenlerin asıl kendileri bu görüşleri sebebiyle eleştirilmeye müstehaklardır. Onun; İbn Cüreyc, Sevrî, Mâlik, Şu'be, İbn Uyeyne, Vehb b. Halid ve başkaları gibi sikâ raviler yoluyla gelen hadisleri i'tibar kasdıyla alınır. Ben onun, sikâ ravilerin hadislerine muhalif düşmeyen sahîh hadislerini gördüm. Ve yine, evladının kendisinden yaptığı rivayetlerin içinde öyle şeyler gördüm ki, bunlar ne onun hadîsine ne de babasının ve dedesinin hadîsine aittir. Dolayısıyla da başkasının elinin işlediği cinayet sebebiyle onu itham etmek imkânsızdır."³⁰

İbn Abdilberr, *et-Temhîd*'de şöyle demiştir: "O; sikâ, me'mûn, akıl ve hikmet sahibi, verâ ve faziletiyle mümeyyiz bir kimseydi." Zehebî de *el-Mîzân*'da: "O; büyük alimlerden biri olup, dosdoğru bir şahsiyete sahip ve herkes tarafından değeri takdir olunmuş bir kimsedir"³¹ demiştir. Yine Zehebî, *Siyeru A'lami'n-Nubelâ* adlı eserinde ona dair düşüncelerini şu ifadeleriyle dile getirir: "İmam es-Sâdık; Hâşimoğullarının şeyhi (önde gelen büyüğü, lideri) olup; Abdullah'ın babası, Kureys'in Hâşimoğulları kolundan, Hz. Peygamber (s.a.v.) ile Hz. Ali (r.a.)'ın soyundan, Medinelî bir büyük alimdir."

Hafız İbn Hacer el-Askalânî *Takrîbu't-Tehzîb*'te: "O, sadûk, fakîh ve imam bir şahsiyettir" der.

Malik *Muvatta*'da, Buhari *el-Edebu'l-Mufred*'de, Müslim *Sahih*'de, *Sünen* ve *Müsned* sahipleri ve başkaları onun hadislerini tahrir etmişlerdir. O, babasının dışındakilerden çok rivayet etmemiştir. Sözlerinin çoğu hikmet içeriklidir.

28 İbn Adiyy, *el-Kâmil fî Duafâi'r-Ricâl*, II/134.

29 İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II/104.

30 İbn Hibbân, *es-Sikat*, VI/131.

31 Zehebî, *Mîzânu'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, I/414.

Cafer b. Muhammed'in; babası, onun da Cabir b. Abdullah tarîkiyle rivayet ettiği hadislerinden biri, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Veda Haccı'nın anlatıldığı uzunca bir rivayettir ki, Müslim *Sahih*'inde bunu tahrir etmiştir. Buna göre Cafer b. Muhammed şöyle nakilde bulunmuştur: Bize Ebû Bekir b. Ebî Şeybe ve İshak b. İbrahim birlikte Hâtim'den rivayet ettiler. Ebu Bekir dedi ki; bize Hâtim b. İsmail el-Medenî, Cafer b. Muhammed'den, o da babasından rivayet edip şöyle nakletti: "Cabir b. Abdullah'ın yanına girdik. Herkese kim olduklarını sordu. Sıra bana gelince, ben; "Muhammed b. Ali b. Hüseyin'im" dedim. Elini başıma koydu, üzerimdeki giysimin önce üst düğmesini sonra da alt düğmesini de çözdü, ardından elini bağrıma koydu. Ben o zaman genç bir delikanlıydım. Dedi ki: "Merhaba kardeşimin oğlu" dilediğini sor. Ben sordum o da cevap verdi. Gözleri görmüyordu. Hz. Peygamber (s.av.)'in haccını bana anlat dedim..." (hadîs)³².

İbn Adıyy, bu hadisi Cafer'den, yirmiden fazla hadis imamının tahdis etmiş olduğunu söylemiştir.³³

Bana göre bu hadis, Hz. Peygamberin haccını en derli toplu şekilde anlatan rivayet olup, Ehl-i Sünnet alimleri (haccın yapılış şekli konusunda) bu rivayeti esas almışlardır.

Müslim aynı şekilde *Sahih*'inde Atâ' b. Ebî Rebâh'tan mü'minlerin annesi Âişe (r.a.) tarîkiyle rivayet etmiştir. Bu rivayete göre Hz. Âişe şöyle der: "Gün, rüzgârlı ve bulutlu olduğunda, bu Hz. Peygamber (s.a.v.)'in yüzüne de yansır ve sıkıntıyla yerinde duramazdı. Tâ ki yağmur yağınca, işte bu durum onu sevindirir ve üzerinden sıkıntılı hâli de kaldırdı. Hz. Âişe dedi ki; bu durumu kendisine sordum da, bana: "Bunun, ümmetime musallat olacak bir azab olmasından korktum." Yağmur gördüğünde ise, ona "rahmet" derdi."³⁴

Mâlik *Muvatta*'da 9 hadisini tahrir etmiş olup, bunların 5'i yine Veda Haccı ile ilgili uzun hadisinden bölümleri ihtiva etmektedir. Bu rivayetlerin biri dedesi Ali b. Ebî Tâlib'den, geride kalan dördü ise başkaları kanalıyla gelmiştir.

Bu dört hadisten birisi babasından rivayet ettiği hadistir ki, o da şöyledir: Ömer b. el-Hattâb Mecûsilerden söz ederek, "onlar hakkında ne yapaçağımı bilmiyorum" demiş. Bunun üzerine Abdurrahman b. Avf şöyle karşılık vermiştir: "Şehadet ederim ki ben, Allah Rasûlü'nün: "Onlara ehl-i kitap muamelesi yapın" dediğini duydum."

32 Muslim, *es-Sahih*, II/886, no. 1218.

33 İbn Adıyy, *el-Kâmil*, II/133.

34 Muslim, *es-Sahih*, II/616, no. 899.

İkincisi, onun babasından rivayet ettiği şu hadistir: "Hz. Peygamber (s.a.v.) bir şahid ve yeminle hüküm verdi."

Üçüncüsü de yine babası tarikiyle naklettiği: "Hz. Peygamber (s.a.v.) bir gömlek içinde yıkanmıştır." hadisidir.

Sonuncusuna gelince, bu da aynı şekilde babası kanalıyla gelmiş olup: "Hz. Peygamber (s.a.v.) Cuma'da iki hutbe okudu ve bu ikisinin arasında oturdu." hadisidir.

Ebû Ömer b. Abdilberr şöyle dedi: "Bu dört hadis munkatı' olup, Mâlik'in rivayeti dışındaki vecihlerle gelenler muttasıldır."³⁵

Ona ait Tirmizî'nin rivayet ettiği hadislerden biri de şöyledir: "O, Nasr b. Abdurrahman el-Kûfi vasıtasıyla Zeyd İbn el-Hasan yani el-Enmâtî'den; o, Cafer b. Muhammed'den; o babasından, o da Cabir b. Abdullah'tan rivayet edip şöyle dedi: "Hz. Peygamber (s.a.v.)'i Veda Hacc'ında, Arefe günü Arafat'ta Kusva adlı devesinin üzerinde hutbe irad ederken gördüm. Onun şöyle dediğini duydum: *"Ey insanlar! Şüphesiz ben size iki şey bıraktım, bunlara sarıldığınız müddetçe asla sapmazsınız. (Bunlar) Allah'ın Kitâbı ve ehl-i beytim; itretim'dir"*. Tirmizî: Bu hadisin, "bu vecihle hasen garîb" olduğunu beyan etmiştir."³⁶

Bu imama aklın kabul etmeyeceği uydurma şeyler nispet edilmiştir. Halbuki o, tüm bunlardan berîdir. Onun atalarından rivayet ettiği söylenen nüshalar, cifr vb. bilgiler bu kabildendir. Muhtemelen Buhârî'nin *Sahih*'inde ondan bir şey rivayet etmemesinin sebebi de bu olsa gerektir. Yahya b. Saîd şöyle derdi: "Onun hıfzı hususunda gönlüm doğrusu pek mutmain değil." Benzer ifadeleri İbn Uyeyne de söylemiştir. Buhârî, şartına uygun bir târik bulamaması sebebiyle *Sahih*'inde değil de, daha önce geçtiği üzere *el-Edebu'l- Mufred*'de onun hadisini tahrir etmiştir. Allah daha iyi bilir. İmam en-Nevevî'nin de ifade ettiği gibi, Ehli Sünnet ve'l-Cemaat imamları onun imamlığı, liderliği ve saygın bir kişiliğe sahip oluşu konusunda görüş birliğine sahiptirler.³⁷

7. Musa b. Cafer, el-Kâzım

Hicrî 183 senesinde vefat etmiş olup, künyesi Ebu'l-Hasan el-Medenî'dir.³⁸ Babası Cafer es-Sâdık'tan, Abdullah b. Dînâr'dan ve Abdulmelik b. Kudâme el-Cumahî'den rivayette bulunmuştur. Kendisinden de çocukları İbrahim, İsmail, Hüseyin ve Ali Rızâ ile kardeşi Muham-

35 İbn Abdilberr, *et-Temhid*, II/67.

36 Tirmizî, *el-Câmi'*, Kitâbu'l-Menâkıb, Menâkıb-u Ehli'l-Beyt, XIII/199-200.

37 Nevevî, *Tehzîbu'l- Esmâ ve'l-Luğât*, el-Kısmu'l-Evvel, 149-150.

med b. Cafer ve başkaları rivayette bulunmuştur. Ebû Hâtim er-Râzî onun hakkında: "Sikâ sadûk ve müslümanların imamlarından bir imamdır" demiştir³⁹.

Hatîb el-Bağdâdî, nesep bilgini Yahya b. el-Hasan b. Cafer'den rivayetle şöyle demiştir: "Musa b. Cafer çok ibadet ettiği için "salih kul" olarak çağrılırdı."⁴⁰ Zehebî de *Mîzânu'l-İtidâl* adlı eserinde şöyle demiştir: "Musa, hikmet sahibi kimselerin en iyilerinden ve takva sahibi kullandı"⁴¹.

Yine Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*'sında onunla ilgili olarak: "O; lider imam, Hz. Ali (r.a.) soyundan seyyid Ebu'l- Hasan'dır."⁴² ifadelerine yer verir.

Abbâsî halifesi el-Mehdî onu Medine'den Bağdat'a getirtti, sonra oraya tekrar gönderdi. Daha sonra yine Bağdat'a geldi ve Harun er-Reşîd'in zamanında burada ikamet etti. Harun er-Reşîd onu vefat edinceye kadar Bağdat'ta hapisanede tuttu. Bağdat'taki eş-Şûnîziyye kabristanlığına defnedildi. Daha sonra Bağdat'ta Kâzımıyye diye meşhur büyük bir türbe yapıldı. Bu türbe halen ayaktaadır.

Onun hadis rivayetine gelince; uzlette bir hayat sürdürdüğü ve rivayet çağına ermeden vefat ettiği için gerçekten rivayeti azdır.

Kütüb-ü Sitte imamlarından sadece Tirmizî ve İbn Mâce onun hadisini tahriç etmiştir. İbn Mâce *Sünen*'in de şu senedle rivayeti kaydetmiştir: "Bize Sehl b. Ebî Sehl ve Muhammed b. İsmail birlikte tahdîs ettiler ve dediler ki: Bize Abdusselam b. Salih, o Ebu's-Salt el-Herevî, o Ali b. Musa er-Rizâ'dan, o babasından, o Cafer b. Muhammed'den, o babasından, o Ali b. el-Hüseyin'den, o babasından, o da Ali b. Ebî Tâlib'ten haber verdi dedi ki: "Allah Rasûlü şöyle buyurdu: "*İman kalple marifet, dille ikrar ve rükünlerle ameldir*". Ebu's-Salt şöyle demiştir: "Bu isnad deliye okunsaydı onu iyileştirdi."⁴³

Ben de derim ki: Hadis münekkidler, Ebu's-Salt el-Herevî'nin zayıflığı konusunda görüş birliğine sahiptirler. Hatta bazıları daha da ileri giderek onu yalancılıkla (kizb) itham etmişlerdir. Bu konuda İbn Adıyy şöyle demiştir: "O yalanla itham edilmiştir. Onun hakkında İbn Maîn'den başkası hüsn-ü şehâdetle bulunmamıştır."⁴⁴

38 Hayatı hakkında bilgi için bkz. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerhu ve't-Ta'dîl*, VIII/139.; el-Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, XIII/27.; *Vefeyâtu'l-A'yân*, V/308.

39 İbn Ebî Hâtim, *el-Cerhu ve't-Ta'dîl*, VIII/139.

40 el-Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, XIII/27.

41 Zehebî, *Mîzânu'l-İtidâl*, IV/302.

42 Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, VI/270.

43 İbn Mâce, *es-Sunen*, no. 65.

44 Bkz. İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VI/319 vd.

Diğer rivayet Tirmizî'dedir. Tirmizî bu rivayeti aşağıdaki sened ile kaydetmiştir: Bize Nasr b. Ali el-Cehzamî tahdîs etti. O, Ali b. Cafer İbn Muhammed b. Ali'den; o, Musa b. Cafer b. Muhammed'den; o, babası Cafer b. Muhammed'den; o, babası Muhammed b. Ali'den; o, babası Ali b. Hüseyin'den; o, babasından, o dedesi Ali b. Ebî Tâlib'ten nakletti: "Hz. Peygamber (s.a.v.) Hasan ve Hüseyin'in ellerinden tutup şöyle buyurdu: "*Kim beni, şu ikisini ve bunların ebeveynini severse, cennette benimle beraberdir*". Tirmizî şöyle dedi: "Bu hadis, hasen ğariptir ve biz bunu sadece Cafer b. Muhammed kanalıyla tanıyoruz."⁴⁵

Bu imama nispet edilen rivayetlerden biri - ki o bundan beridir - Zehebî'nin kaydettiğine göre şudur: *Müsnedü's-Şihâb*'ta cidden problemlî bir isnadla Sehl b. İbrahim'in Musa b. Cafer'den, onun babasından, onun da dedesinden muttasıl olarak zikrettiğine göre, Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "*Yemekten önce elleri yıkamak fakirliği, yemekten sonra yıkamak ise üzüntüyü giderir ve göze de sıhhat verir*."

Musa'nın ataları tarikiyle merfû olarak aktardığı rivayetlerden biri de şöyledir: "*Çamurun derinliklerine kök salan ve her yerde yenebilen hurma ne güzel bir maldır*."⁴⁶

8. Ali b. Musa b. Cafer, Ebu'l Hasan er-Rızâ

Hicrî 203 senesinde vefat etmiştir.⁴⁷ Babası Musa b. Cafer'den, amcalarından ve başka Hicazlılardan rivayette bulunmuştur. Büyük bir çoğunluk kendisinden rivayet etmiştir. Daha önce kendisinden söz edilen Ebu's-Salt Abdusselâm b. Salih el-Herevî bunlardandır. Aynı şekilde nesep bilgini Ahmed b. el-Hubâb b. Hamza el-Himyerî de onlardandır. Denildiğine göre; Ahmed b. Hanbel, Adem b. Ebî İyâs - ki ondan yaşça daha büyüktür -, Muhammed b. Râfi', Nasr b. Ali el-Cehzamî ve başkaları da ondan rivayette bulunmuştur.

Yirmi küsur yaşlarında bir genç iken, henüz Mâlik'in hayatta olduğu dönemde Mescid-i Nebevî'de fetva verdiği söylenmektedir. el-Me'mûn onu Horasan'a çağırmış, aşırı derecede izzet u ikramda bulunmuş ve kendisine veliahd edinmiştir. Bunun üzerine Mansuroğulları arasında büyük bir kargaşa çıkmıştır. Nitekim kısa bir süre sonra da⁴⁹ yaşınday-

45 Tirmizî, *el-Câmi'*, Kitâbu'l-Menâkub, Menâkubu Ehli'l-Beyt, XIII/176.

46 Zehebî, *Mizânü'l-İtidâl*, IV/202.

47 Hayatı hakkında bkz. İbn Hibbân el-Bustî, *es-Sikât*, VIII/456.; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXI/148.; Taberî, *et-Târîh*, VIII/554.; Zehebî, *Siyeru A'lâmî'n-Nubelâ*, IX/390.; İbn Hallikân, III/269.; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VII/387. vs.

48 İbn Hibbân el-Bustî, *es-Sikât*, VIII/456.

49 İbn Hibbân el-Bustî, *el-Mecrûhîn mine'l-Muhaddisîn*, II/106.

ken vefat etmiştir. Tus'taki kabri, hâlen ziyarete açıktır. Günümüzde büyük bir şehir olan bu yer, Meşhed diye adlandırılmıştır.

İbn Hibbân'a göre o, hem Ehl-i beytin hem de Hâşimîlerin ileri gelen saygın şahsiyetlerinden birisidir. Kendisinden evladı, taraftarları ve özellikle de Ebu's-Salt dışındakilerin yaptığı rivayetlere itibar etmek gerekir. Zira Ebu's-Salt tarikiyle aktarılan rivayetler bâtıldır. Tabii ki bunun günahı Ebu's-Salt'a, evladlarına ve şîasına aittir. Çünkü Ali b. Musa b. Cafer yalana tevessül etmeyecek kadar dürüsttür.⁴⁸

İmam Zehebî onun hakkında şöyle demiştir: "İmam seyyid Ebu'l-Hasan; din, ilim ve efendilik konusunda belli bir yere sahip olup, hilafete layık bir kimsedir."

İbn Hibbân *el-Mecrûhîn* adlı eserinde şöyle der: "Babasından, insanı hayrete düşüren rivayetlerde bulunmuştur. Kendisinden de Ebu's-Salt ve başkaları rivayette bulunmuştur. Vehm ve hata ile de ma'lûl gibiydi."⁴⁹ Zehebî, İbn Hibbân'ın bu görüşüne şöyle diyerek karşı çıkmıştır: "Burada önemli olan kendisine isnad edilenin sübûtudur. Yoksa, bir adama yalan isnad edilebilir ve ortalıkta dolaşan bir takım nüshalar kendisine nispet edilebilir. Nitekim dedesi Cafer es-Sâdık'a da yalan haberler isnad olunmuştur. Bu bağlamda ondan rivayette bulunanlardan biri de kizb ile itham olunan Ebu's-Salt el-Herevî'dir. Kadı Ali b. Mehdi, Ebû Ahmed Âmir b. Süleyman et-Tâî ve Dâvud b. Süleyman el-Kazvî'nin ondan naklettikleri birer nüshaları vardır. Ki Ebû Ahmed et-Tâî'nin nüshası hacmen daha büyüktür."⁵⁰

İbnü's-Sem'ânî şöyle demiştir: "Onun rivayetlerindeki problem, ravilerinden kaynaklanmaktadır. Çünkü ondan sadece metrûk raviler rivayette bulunmuştur. Ali b. Musa b. Cafer'in rivayetlerinin yer aldığı meşhur *Sahife*'nin ravisi olan er-Radıyy - ilim ve fazilet sahibi, âsil bir nesebe mensup olmakla birlikte - ta'na maruz kalmıştır."⁵¹

Sözü geçen imamın, *Kütüb-ü Sitte*'den sadece İbn Mâce'de "iman kalpte marifettir.." hadisi geçmektedir. Bu hadis ve bununla ilgili bilgi, babasının tercümesi kısmında daha önce geçmiştir.

Bu imama isnad edilen hususlardan birini de - ki o bundan berîdir - İbn Hibbân'ın, Musa b. Cafer'den, onun da Ali b. Ebî Tâlib'ten nakille kaydettiği şu rivayet teşkil eder. Buna göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur. "Cumartesi bizim, Pazar şîamız (taraftarımız)ın, Pazartesi Ümeyye oğullarının, Salı onların şîasının, Çarşamba Abbas oğulları-

50 Zehebî, *Mizânü'l-İtidâl*, III/158.

51 İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VII/389.

nın, Perşembe onların şîasının, Cuma ise bütün insanlarıdır ve bu günde sefer yoktur."

Yine Hz. Peygamber'e isnad ile rivayet ettiğine göre, o (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Semâya yolculuk yaptığımda terim yere düştü ve ondan gül bitti. Kim benim kokumu koklamak isterse gülü koklasın"

Onun isnadında yer aldığı birkaç rivayeti şu şekilde kaydedebiliriz:

"Menekşe ile yağlanın. Zira o, yazın serinlik kışın ise sıcaklık verir"

"Kim narı kabuğuyla beraber tamamen yerse, Allah onun kalbini kırk gün nurlandırır."

"Nûra denilen taşı kullandıktan sonra sürülen kına, cüzzam ve alaca hastalıklarına karşı koruyucu özelliğe sahiptir."

"Hz. Peygamber (s.a.v.) aksırdığı zaman, Ali ona: "Allah senin yâdını yükseltsin" dedi. Ali aksırdığı zaman ise Hz. Peygamber (s.a.v.) ona: "Allah da senin makamını yüceltsin" dedi."

"Kim bir farızayı edâ ederse, Allah nezdinde onun kabul olunmuş bir duası vardır."⁵²

Hafız İbn Hacer şöyle demiştir: "Ebu's-Salt'ın naklettiği bu ve benzeri rivayetler, müstakil nüshalarda yer almıştır." Nebâtî, *Zeylül-Kâmil*'de şöyle demiştir: "Günlerle ilgili hadis münker, gül ile ilgili olanı ise daha münkerdir. Menekşe ile ilgili hadis münker, narla ilgili olanı ise daha münkerdir. Kına ile ilgili hadisin durumu ise daha da felakettir. Bunları rivayet edenlerin terkedilmesi ve uyarılması gerekir.

Zehebî de: "Bunlar, sapkınların uydurdıkları bir takım bâtil sözlerdir." demektedir⁵³

9. Muhammed b. Ali b. Musa, Ebû Cafer

Lâkabı el-Cevâd olup hicrî 220 tarihinde vefat etmiştir.⁵⁴ Medine'de doğmuş, daha sonra babasıyla Bağdat'a taşınmıştır. Babası Tus ya da civarında Me'mûn'nun maiyyetinde iken vefat edince, Me'mûn onun bakım ve eğitimini üstlenmiş, sonrasında ise kızı Ümmü'l-Fadl ile evlendirmiştir. Ebû Cafer daha sonra Medine'ye geri dönmüştür. Bir müddet sonra da Bağdat'ta - beraberinde eşi Ümmü'l-Fadl da olduğu halde - el-Mu'tasım'ın huzuruna elçi olarak çıktı. Ve bu şehirde vefat edip, dedesi Musa Kâzım'ın yanına defnedildi. Eşi ise amcası el-Mu'tasım'ın sarayına taşınıp aile fertlerinin arasına katıldı."

52 İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II/106.; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VII/388.

53 Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, IX/393.

54 Bkz. el-Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, III/154.; *Vefeyâtu'l-A'yân*, IV/175.; Abdulhayy b. el-İmâd el-Hanbelî, *Şezerâtu'z-Zeheb*, II/48.; Zirikî, *el-A'lâm*, VI/272 ve diğer bir çok kaynakta biyografisi ile ilgili bilgi bulunabilir.

Selefleri gibi kadr-u kıymeti yüce, fesâhat ve belâgat itibariyle de mâhir bir şahsiyetti. Doğum tarihi hicrî 195 senesi olduğundan, ancak 25 sene üç ay on iki gün gibi kısa bir ömür sürdü.

Geç zamanda dünyaya gelmesi ve gençliğinin henüz başlarında vefat etmesi sebebiyle *Kütüb-ü Sitte*'de ona ait bir rivayet bulunmamaktadır. Bununla birlikte diğer kaynaklarda babası vasıtasıyla yaptığı hadis rivayetleri bulunmaktadır. Ehl-i Sünnetin onun ta'dîl ve tevsîki ile ilgili tutumuna gelince; onlar kendisini ancak hayırla yâd etmişlerdir. Ebû Cafer, yaşadığı hayat ve erken vefatı nedeniyle hadis rivayetiyle meşgul olamamıştır.

Hatîb el-Bağdâdî,⁵⁵ şöyle demiştir: "Babasından, senesinde Ali b. Ebî Tâlib'in yer aldığı şu hadisi nakletmiştir: "Hz. Peygamber (s.a.v.) beni Yemen'e göndermişti. Bana vasiyyet ederek şöyle buyurdu: Ey Ali! İstihare yapanın kaybı olmaz, istişare edenin ise pişmanlığı. Ey Ali! Yolculuğa gece çık! Çünkü yeryüzü, gündüz olmadığı şekilde geceleyin dürülür (yani yol kısaldır). Ey Ali! Allah'ın ismini anarak yola erken çık. Zira Allah, ümmetimin yola erken revân olanlarına bereket ihsan eder."

Ben derim ki; bu rivayetin senesinde bulunan Muhammed b. Abdullah eş-Şeybânî, yalancılık ve hadis uydurmakla itham edilmiştir.⁵⁶

Yukarıdaki hadiste geçen metinler, başka sahabilerden gelen hadislerde de yer almıştır. Metinde "Ya Ali!" diye başlayan cümlelerin ilki metrûk (tâlif), ikinci ve üçüncüsü ise sahîh'dir.

10. Ali b. Muhammed el-Cevâd b. Ali er-Rızâ

Künyesi Ebu'l-Hasan olup, el-Hâdî ve el-Askerî lâkaplarıyla da anılır.⁵⁷ Hicrî 214'te Medine'de doğmuş olup, 254 tarihinde de vefat etmiştir. Takriben 40 yaşlarında iken el-Mütevekkil'e gammazlandı. el-Mütevekkil, onu Bağdat'a getirtip, Sâmerâ'ya yerleştirdi. Bu şehre "Ordu Şehri" deniyordu ve dolayısıyla da buraya nispet edildi. 20 sene dokuz ay burada ikamet eden Ebu'l-Hasan; âbid, zâhid ve fakîh bir kişiliğe sahipti.

Sâmerâ'da bulunduğu sırada, evinde silah ve bir takım kitaplar bulundurduğu ve taraftarlarını barındırdığı gerekçesiyle Halife el-Mütevek-

55 Bkz el-Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, III/54.

56 Bkz. Zehebî, *Mizânul-İtidâl*, III/607.; İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânul-Mizân*, V/231.

57 Hayatı hakkında bkz. el-Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, XII/56.; Mes'ûdî, *Murûcu'z-Zeheb*, fıkra: 2889, 2892, 3075, 3080.; İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-A'yân*, III/424.; İbn Kesîr ed-Dimaşkî, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, XI/15.; Abdülhayy b. el-İmâd el-Hanbelî, *Şezerâtu'z-Zeheb*, II/128-129.; Zirikî, *el-A'lâm*, IV/323.

kil'e ispiyonda bulundular. Halife de, Türklerden ve baskalarından olusan bir askeri birliği, geceleyin hiç beklenmedik bir anda onun evine baskın yapmaları maksadiyla gönderdi. Ne var ki evinde tek basına bulundu. Kendinden geçmiş vaziyette, üzerinde yün bir kaftan vardı. Evinde herhangi bir sergi yoktu, sadece ve sadece kum ve toprak vardı. Basında yünden bir örtü, Rabbine yönelmiş, müjde ve azâb âyetlerini okuyordu. İste o böylesi bir halde bulundu ve gece yarısı el-Mütevekkil'e götürüldü. el-Mütevekkil elindeki kâseden içki içerken, el-Hâdî karsısında belirdi. Hakkında söylenenlerin hiç birisi evinde bulunmayıp, suçlanmasını gerektiren bir durumun da olmamasından dolayı el-Mütevekkil ona ta'zimde bulunup yanına oturttu. Halife elindeki kâseyi ona verdi. Bunun üzerine el-Hâdî: "Ey Mü'minlerin Emîri! Benim etime ve kanim içki karışmamıştır, beni bundan affediniz" dedi. el-Mütevekkil de bu sefer: "(Madem öyle, o halde) hosuma gidecek bir siir söyle!" dedi. O da bu isteğe: "Ben fazla siir bilmem" şeklinde karşılık verdi. Halife ise ısrarla: "Mutlaka söylemelisin" deyince, el-Hâdî de su siiri söyledi:

Dagların zirvelerinde gecelediler

Bu zirvelerle yetinmediler, kendilerini korusunlar diye güçlü adamlar tuttular.

İzzetli bir şekilde kaldıkları yerlerden indirildiler

Ve kuyulara emanet edildiler, ne kötü bir duruma düştüler!

Onlar gömüldükten sonra, bir feryatçı uzaktan onlara bagirdi:

Tahtlar, taçlar ve ipekli kumaslar nerde?!

Nerde sevinçli yüzler?!

Ki o yüzlerin üzerine perde ve tüller çekilmisti.

Kabirleri açıldı, üzerlerinde kurtlar bulunan bu yüzler onların moralini bozdu.

Ne kadar uzun zaman yiyip içmişlerdi de,

Bu uzun süre beslenmeden sonra, su anda yenilir hâle düsmüşlerdi.

Kendilerini korusun diye ne kadar uzun süre saraylar inşa ettiler de,

Bu saraylardan ve ehillerinden ayrılıp geçip gittiler.

Ne kadar da uzun zaman mal biriktirdiler ve depoladılar

Ve o malları düşmanlarına bırakıp göçtüler.

Yerleri âtil hâle gelmiş çöle dönüştü.

Ve o yerlerin sakinleri kabirlere girdiler.

Oradakiler, el-Hâdî'nin söylediği bu siirin muhtevasını dikkate alarak kendisine acidılar ve Halife'nin ona bir şey yapabileceğini düşündüler. el-Mütevekkil uzun uzun, sakalı ıslanincaya kadar ağladı; orada bulunanlar da ağladı. Sonra sarabın kaldırılmasını emretti ve: "Ey Ebu'l-Hasan! Borcun var mı?" diye sordu. O da cevaben: "Evet, 4000 dinar bor-

cum var." dedi. Bunun üzerine Halife, adi geçen miktarın ona verilmesini emretti ve kendisini izzet-ü ikram ile evine gönderdi.

el-Hâdî'nin hadis rivayetinde gelince, adaleti ve güvenilirliği kesin olmasına rağmen *Kütüb-ü Sitte*'de onun hadisi yer almamıştır. Buna sebep olarak ise; *Kütüb-ü Sitte* musanniflerinin onun akranları, hatta bazılarının yaşça ondan daha büyük olması gösterilebilir. Mes'ûdî *Murûcu'z-Zeheb* isimli eserinde, onun su isnad ile gelen bir hadisini zikreder: "Cürçân şehrinin Bi'ru Ebî Anân diye bilinen mahallesinde bulunan Muhammed b. Ferec bana, Ebu Diâme vasıtasıyla tahdîste bulundu ve dedi ki: "Muhammed b. Ali b. Musa'yi öldüğü hastalıkta ziyarete gitmiştim. Ayrılmak istediğimde bana dedi ki: "Ey Ebû Diâme! Bana hakkın geçti, sana sevineceğin bir hadis söyleyeyeyim mi?" Ben de ona: "Ey Allah Resûlü'nun oğlu! Buna ne çok ihtiyacım var" dedim. O da su isnad ile gelen rivayeti zikretti: Bana Ebû Muhammed b. Ali; o, Ebû Ali b. Musa'dan; o, Ebû Musa b. Cafer'den; o, Ebû Cafer b. Muhammed'den; o, Ebû Muhammed b. Ali'den; o, Ebû Ali b. el-Huseyn'den; o, Ebu'l-Huseyn b. Ali'den; o, Ebû Ali b. Ebî Tâlib'ten tahdîsle Hz. Peygamber'in (s.a.v.)'in söyle buyurduğunu söyledi: "Hz. Peygamber: "Ey Ali! Yaz! diye buyurdu. Ben de: "Ne yazayım!" dedim. Buyurdu ki: "Yaz! Bismillahirrahmanirrahim. İman, kalplerin ta'zim ettiği, amellerin tasdik ettiği şeydir. İslâm ise, dillerde dolayan ve kendisiyle nikâhlanmanın helâl olduğu şeydir." Ebû Diâme dedi ki: "Ey Allah Resûlü'nun oğlu! Vallahi, hadis mi yoksa hadisin isnadı mı daha güzel bilemiyorum? Ve yine dedi ki: "Bu, Ali b. Ebî Tâlib'in bizzat kendi el yazısıyla yazdığı, küçüklerimizin büyüklerimizden miras olarak aldığı bir sayfadır."⁵⁸

Bana göre; bu rivayetin uydurma olduğu açıktır. Zira Mes'ûdî'nin durumu bellidir. Ebû Diâme İsmail b. Ali'nin ise kim olduğu bilinmemektedir.⁵⁹

Hatîb el-Bagdâdî *Târîhu Bagdâd*'inde der ki: "Bana Muhammed b. Ahmed b. Rizk; o, Muhammed b. el-Hasan b. Ziyâd el-Mukri' en-Nakkâs'tan; o, Kazvîn'in kiraat alimi el-Huseyn b. Hammâd'dan; o, el-Huseyn b. Muhammed el-Enbâr'den; o, Muhammed b. Yahya el-Muâzî'den nakletti ve dedi ki: "Yahya b. Eksem, bir gurup fakîhin de hazır bulunduğu Vâsik'in meclisinde söyle bir soru yöneltti: "Hacc yaptığı zaman Adem'in basını kim tıras etti?" Orada bulunanlardan kimse cevap veremedi. Bunun üzerine Vâsik: "Size bu bilgiyi verecek birini getireceğim" dedi ve hemen Ali b. Muhammed b. Ali b. Musa'ya bir elçi gönderip huzuru-

58 Mes'ûdî, *Murûcu'z-Zeheb*, V/82-83.

59 Zehebî, *Mizânul-İtidâl*, I/239.; İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânul-Mizân*, I/231.

na getirtti. Ve ona: "Ey Ebu'l-Hasan! Adem'in basini kim tiras etti?" diye sordu. Ali b. Musa da: "Ey Mü'minlerin Emîri! Bu sorudan beni muaf tutsan." diyerek affini talep edince, Vâsik: "Hayır, yemin ederim ki buna cevap vereceksin." diye ısrar etti. Bunun üzerine Ebu'l-Hasan: "Madem ki bundan kaçınamayacağım" diyerek dedesinden, o babasından, o da dedesinden rivayetle Rasulullah (s.a v.)'in söyle buyurduğunu nakletti: "Cebrail (a.s.)'in cennetten bir yakut tasi parçası ile inmesi emredildi. O da inip bu tas parçasıyla Adem'in basini tiras etti de Adem'in saçları döküldü. Ve bu tas parçasının isiginin ulastığı yerler de harem sınırları oldu."

Bana göre, yukarıdaki rivayetin uydurma olduğu her hâlden bellidir. Rivayette başka hiçbir âriza olmasa dahi, sadece ravisi Muhammed b. Hasan'ın bulunması (bunun uydurma sayılması için) yeterdi. Çünkü o, hadis uydurmakla itham edilmistir. el-Burkânî demistir ki: "Muhammed b. Hasan'ın hadislerinin tamamı münkerdir." ed-Dârekutnî ve bas-kalari ise bunu büsbütün zayıf görmüşlerdir..⁶⁰

11. el-Hasan b. Ali, Ebû Muhammed el-Askerî

el-Askerî, bazı meshur rivayetlere göre hicrî 231 senesinde doğmuş olup, bir ordu sehri olan "Sürre Men Raâ" (Sâmerrâ)'da hicrî 260 senesinde 29 yaşındayken vefat etmiştir.⁶¹ Olgunluk çağına varmadan genç yasta vefat ettiği için, gördüğüm kadariyle kaynaklarda herhangi bir rivayeti bulunmamaktadır. İmamlar ondan övgüyle söz etmiş ve kendisini tezkiyede bulunmuşlardır.

12. Muhammed b. el-Hasan b. Ali, Ebu'l-Kâsım

Bu imam, Şîa'nın; el-Muntazır, el-Kâim, el-Mehdî, el-Hucce, el-Gâib ve Sâhibu's-Serdâb olarak iddia ettiği imamdır. Şîa, âhir zamanda onun ortaya çıkmasını beklemektedir. İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-A'yân* isimli eserinde onun hicrî 256 senesi Şaban ayında doğduğunu doğrulamaktadır. Serdâba girdiğinde, sene hicri 260 olup henüz 4 yaşındaydı. Bu esnada onun 5 veya 17 yaşında olduğu da söylenmiştir.⁶²

Bazı tarihçiler, Hüseyin b. Ali el-Askerî'nin çocuğunun olmadığı görüşünü savunmuşlardır.

60 Bkz. Zehebî, *Mizânu'l-İtidâl*, III/520.; İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânu'l-Mizân*, V/132.

61 Hayatı hakkında bkz. el-Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, VII/366.; İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-A'yân*, II/94.; Abdulhayy b. el-İmâd el-Hanbelî, *Şezerâtu'z-Zehab*, II/141.

62 İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-A'yân*, IV/176.; Ziriklî, *el-A'lâm*, VI/80.

Sözü edilen imamın gerek doğumu gerekse yetişmesi, bir çok soru işareti ve şüpheyi barındırmaktadır.

Sonuç

1. Ehl-i Sünnet hadisçileri, kitaplarının bütün bâblarında Ehl-i beyt'in Hz. Peygamber (s.a.v.)' e merfû'an isnad ettikleri hadisleri tahriç etmişlerdir.

2. Cerh ve ta'dil alimleri, Ehl-i beyt imamlarının adaletleri konusunda görüş birliğine varmakla beraber, onların masum olduklarını iddia etmemişlerdir.

3. Hadis alimleri, Ehl-i beyt imamlarından rivayet edenlerden kimin âdil olup olmadığını, bütün raviler için koydukları kriterleri dikkate alarak tespit etmişlerdir. Ehl-i beytten gelen bilginin tenkîde maruz kalması, onlardan nakleden ravilerden kaynaklanmaktadır. Bu cümleden olarak genellikle onlara yapmadıkları ve söylemedikleri şeyler nispet edilmiştir.

4. Hadisçilerin metodu, kuşatıcı ve genel olup; Hz. Peygamber'in mesajlarını kıyamete kadar her türlü şaibeden uzak ve insanlara bir huccet olacak şekilde korumak üzere bütün insanlar için uygulanabilir.

5. Ehl-i Sünnet alimleri, hem Ehl-i beytin Rasûlullah'tan rivayet ettikleri hadisleri, hem de Hz. Peygamber'den vârid olan Ehl-i beyti sevmek, onların fazileti ve menkıbeleri ile onlara gösterilmesi gereken saygıya dair rivayetleri aktarmışlardır. Genel olarak (tüm) Ehl-i Sünnet kitaplarına, özel olarak da bu konuya dair yazılmış olan eserlere bakan bir kimse; bu eserlerde, hem iman, ihlâs ve nezâhete, hem de hakkı teslim eden, vehim ve saçmalıklara prim vermeyen sağlam ve açık bir metodun varlığına şahid olur.

6. Ehl-i beyt'e buğz eden yahut *Sahih, Sünen ve Müsned*lerde sabit olan faziletlerini inkâr eden kişi Ehl-i Sünnet'ten sayılmaz. Zira onları sevmek iman, buğz ise nifak alâmetidir. Allah Rasûlü'nün onlara verdiği kıymet ve değeri, Ehl-i Sünnet de aynen vermiştir.

7. Ehl-i beytin sahîh tarîklerle sabit olan merfû hadisleri icmâ ile makbuldür. Onların içtihatları ise, başkalarının içtihatları gibidir. Ehl-i Sünnet bu içtihatlardan bir kısmını almış bir kısmını ise terketmiştir. Allah onlardan razı olsun!

Allah bizi sevdiği ve razı olduğu işlere muvaffak kılsın. Peygamberi ile onun Ehl-i beytini ve yüce sahabesini sevenlerden eylesin.! Velhamdu lillahi Rabbil Alemîn!